

Arkivpoddert "Hästkrifter – en podd om hästar i liv och arkiv i två delar"

Transkribering av Hästkrifter – en podd om hästar i liv och arkiv

Medverkande: Jim Hedlund och Carita Rösler. Röst till Lars Persson i Landvärk: Kalle Retzell

Del 1 av 2

[Musik: Martin Klem – Once in a Decade]

Ingress

"Transumt

Högädle Herr Assesor!

Ungefär den tolfte i nästa månad, kommer jag till Dalfors och medför då åtta à nio mycket vackra hästar, och däribland en brun hingst, som är så vacker att han värkligen väcker hvarje åskådares beundran, hur skaparen kan äga en så stor konstfärdighet att göra granna saker. Jag tror knapt att själva arabien som i den kända världen äger de vackraste hästar kan frambringa en sådan vart tusende år.

Hvad jag nu sagt om denna sjönhet, är blott en matt teckning, ty: jag sakar ord att uttrycka mig nog livligt därom.

Ehuru: ägare af en så grann häst, är jag dock alltid

Herr Assessorns aller ödmjukaste Tjenare

Alsen den 24:e

Lars Persson

November 1846

Landvärk"

[MUSIK]

Jim: Hej och välkomna ska ni vara till Arkivpodden, I vår serie dokumenten berättar. Som idag faktiskt ska sadla om till hästpodd! Eller hur Carita? Som är min kollega här på Riksarkivet i Östersund, och som jag idag ska prata hästar med.

Carita: Ja, äntligen! Och hej Jim, och alla lyssnare!

Jim: Men Carita, vad var det vi hörde nyss? Det var riktigt vackert! Det var ju sådana känslor! Det var ju riktigt romantiskt det där!

Carita: Ja, den här lovsången jag läste upp var en avskrift av ett brev som jag stötte på av en slump när jag började leta material till det här poddavsnittet. Det är ju som så ofta faktiskt med arkiv...man gräver guld när man minst anar det. Det här brevet låg överst i en volym i ett arkiv från en herre som hette Per Olof Åsbo.

Brevet avslutas med tillägget:

"Som påminnelse om, att det även för i tiden fans vackra hästar i Alsen."

Man kan förmoda att Per Olof Åsbo antecknat det här som tillägg till brevet. Själva brevet är från år 1846 undertecknat av en Lars Persson, och vem Lars Persson var framgår inte. Men, han var helt uppenbart en hästmänniska, och jag tyckte det var så tjusigt och talande för det vi ska prata om idag.

Jim: Ja, alltså hästar! Men hur kommer det sig att vi gör en podd om hästar, här på Riksarkivet i Östersund. Hästar brukar väl inte associeras till arkiv direkt?

Carita: Nä, vi har ju inte direkt så mycket hästar i arkiven om man tänker fysiskt. Men, arkiven som vi fått in till oss kan ju innehålla allt mellan himmel och jord, och här i Jämtland har det funnits, och finns, ett stort intresse för hästar i allmänhet, och för den Nordsvenska hästrasen i synnerhet. Det märks i våra arkiv.

Jim: Det gör det. Så mycket att vi faktiskt gjorde två delar av den här podden, två avsnitt. Vad kommer du att fokusera på idag Carita?

Carita: Det blir väldigt blandat innehåll i båda avsnitten. I dag kommer vi att röra oss i Jämtland och nordsvenska hästrasen. Sedan kommer vi kommer prata om hästarnas roll historiskt sett och generellt, och så om lite kuriosa, om namn på hästar, och om hästarnas utseenden.

Jim: Oj. vilken mix! Något för alla alltså. Och vad som kommer i del två får ni höra i slutet av den här sittningen.

Men du. Jag är uppvuxen vid Östersundstravet här i stan. Min relation till hästar är ju lite blandad om jag får säga det själv. Man fick ju alltid höra när man var liten att man inte skulle gå nära hästarna för de sparkar och man såg ju hur de där boxarna såg ut efter de där travhästerna! De verkade ju livsfarliga! Jag har ju faktiskt blivit biten i axeln också. Jag tycker de alldeles för stora, läskiga och oförutsägbara!

Vad har du själv för relation till hästar? Är du en hästmänniska?

Carita: Jag har alltid känt mig dragen till hästar. Men jag red inte som barn, jag var bara en wannabe hästtjej. Jag satt väl lite avundsjukt och sneglade när stalltjejerna i klassen klottrade *Alfons* och en massa hjärtan på sina skolböcker, istället för *Europe* och

killnamn. Denne *Alfons* var förstås den vita favoritponnyn i stallet i Älvkarleby där jag växte upp, och inget annat.

Jim: Alla har vi nog haft en klasskompis som ritat hjärtan och hästnamn.

Carita: Ja, det är ju en klassiker. Hästnamn som klotter.

Först nu, i vuxen ålder, antog jag utmaningen att försöka lära mig rida på riktigt, på ridskola. Och det har ju gjort att jag fått upp ögonen för hästar mer. Och så har jag börjat tänka mer på hästens roll genom tiderna, och det som berättas om dem i våra arkiv. Ämnet är så otroligt brett egentligen.

Jim: Ja hästarna har ju verkligen hjälpt människor med allt genom alla tider! I skogen, i gruvor, som taxi, buss, i postgång. Och som nöje och sällskap inte minst, och medtävlan i massor av idrottsgrenar.

Carita: Stallet har ju blivit en av få idrottsarenor där flickor dominerar. Det är ju lite häftigt!

Jim: Ja, för hästen har ju verkligen gjort en "genusresa", eller hur? Från att ha varit ett starkt manligt attribut till att domineras totalt av tjejer och kvinnor, om man besöker ett stall åtminstone. Jag har ju själv en väldig respekt för hästar och blir lite halvrädd när man fått leda en häst. Så ser man de här små taniga tjejerna som bara tar tag i det där monstret och går, och hästen lyder totalt! Mig vill han bara äta upp! Det är imponerande!

Carita: Ja så är det ju.

Jim: Ja, det kanske är så. Men det känns som de tjejer som arbetar med hästar får ett väldigt kurage och blir väldigt starka i sig.

Carita: Ja så är det ju faktiskt! Apropå det här med genusresan så släpptes det lustigt nog lite tidigare i somras en annan historiskt inriktad podd om hästar också, producerad av "Historiepodden". Och de berättar en del om just resan som ridskolorna gjord över tid, när övertaliga hästar från militären omskolades till ridskolehästar.

Jim: Ja. Döm om vår förvåning när det poddavsnittet släpptes, just som du satt som bäst med manus till den här som vi haft i produktionslinjen sedan något år tillbaka!

Carita: Ja. Det var ju lite lustigt. Men lyssnar man på båda tror jag det blir en superkombination för häst- och historienördar! Lite stora svepande drag i Historiepodden och lite mer lokalhistoria och detaljer i vår podd.

Jim: Japp. Men tillbaka till det här brevet som du läste i början. Vilken perfekt häst det måste ha varit, apropå avel?! Man undrar hur den såg ut? Har du någon bild på den?

Carita: Nej...tyvärr har jag ju inte det. Men, ja, man blir ju otroligt nyfiken på den. Som PR för hästuppfödaren är brevet en riktig fullträff!

Jim: Annars har vi ju så mycket fina hästbilder i arkiven och i gammal litteratur. Både foton och tecknade bilder i alla upptänkliga former.

Carita: Ja verkligen. Massor av foton från militären förstås. Och roliga anatomiska bilder i böcker, som vi kommer att återkomma till.

Sedan fanns också en konstnär från Östersund vid namn Acke Åslund, som var en mästare på att måla hästar, inte minst den Nordsvenska hästen. Hans otroligt fina kärleksfulla bilder dyker ofta upp i bland annat Hushållningssällskapens tryck.

Jim: Ja, hästar har ju alltid avbildats och fotograferats rikligt. Hur många är det inte som har ett svartvitt foto hemma i ett album eller på väggen, med en liten farmor eller morfar som poserar barbacka uppflugen på gårdens häst, med den där allvarliga och koncentrerade blickande in i kameran. Ett litet utsnitt av vardagen, precis som Acke Åslunds målningar. Jag har själv ett fotoalbum. Då är det min morfar som håller upp min mammas syskon och då sitter de flera på hästen. Bilden är tagen nästan på bron framför huset. Det är barnen, familjen och hästen som skall vara med på bilden.

Carita: Jag har också ett sådant foto faktiskt. Då är det min farmor med koncentrerad blick sitter på hästen. Tänk att få hästen att stå stilla.

[MUSIK]

Jim: Men, nu ska vi fördjupa oss lite den lokala hästhistorien, eller hur. Jämtland är väl lite av ett hästlän, eller hur? Hur kommer det sig?

Carita: Ja, Jämtland är ju ett stort, glest befolkat skogslän. Avstånden är långa samtidigt som man haft en funktion som knutpunkt mellan många viktiga platser i Sverige och Norge, både vad gäller skogsbruk, handel, och så militärstrategiskt. Vi har av nöd behövt hästar. Men ur det har också ett speciellt intresse för avel och hästsport vuxit fram.

Jim: Jaha, så allt hänger ihop på något sätt?

Carita: Det gör ju det. I en liten broschyr som heter ”Näring i omdaning”, ett specialnummer om hästavel som gavs ut i samband med Hushållningssällskapets 50-årsjubileum står det så här:

”Jämtlands län med sina vidsträckta, oftast goda betesmarker samt sin för foderproduktion utomordentligt lämpliga jordmån, till stor del hvilande på kalkgrund, äger mer än andra norrländska län goda betingelser för bedrivande av en lönande hästafvel. Då Jämtlands befolkning därjämte äger synnerligen starkt utprägladt intresse för hästar och hästafvel, har denna näringsgren framförallt härstädes sin gifna plats.”

Jim: En dos jämtlandspatriotism fick vi där!

Carita: Ja, men som sagt kommer mycket i grunden från de egentligen rätt tuffa livsvillkor som präglat länet.

För dem som bodde här var det sträckor på 25-60 mil som gällde för att komma till större städer, som Sundsvall, Stockholm, Trondheim, Levanger och Röros. En hel del av den livsnödvändiga handeln krävde resor över fjällen till Norge och Trøndelag med orter ända ute vid Atlanten. Den här handeln bedrevs redan på 1200-talet.

Marknadsfärderna gjordes trots kyla och snö lättast om vintern, med släde. Men bistert klimat och stora snödjup krävde starka hästar och anpassad utrustning. Man specialtillverkade till exempel trugor av vidjor, som snöskor till hästarnas hovar, för att de inte skulle sjunka ner i den djupa snön.

Jim: Snöskor för hästar alltså?

Carita: Ja faktiskt. En annan faktor som drev på beroendet av hästar kom 1645, när Jämtland blev svenskt. Då inordnades länet nämligen också i Axel Oxenstiernas nyinrättade postväsende.

Post behövde ju levereras även på 1600-talet. Det behövdes postryttare, som red med täta bud, inte minst mellan Fältjägarnas (militärens) läger på Frösön och överstelöjtnantsbostället i Wången. Bara det en sträcka på 4-5 mil.

Jim: Wången ja. För de lyssnare som inte hört om Wången tidigare kan vi berätta att det är en före detta hingstuppfoädningsanstalt, startad år 1903 här i Jämtland, eller hur?

Carita: Ja, Wången är bekant plats för många som sysslar med hästar, och inte bara i Jämtlands län. Den inrättades som hingstuppfoädningsanstalt och har ändrat form under årens lopp, men finns i allra högsta grad kvar. Vi kommer återkomma till Wången fram över, och inte minst i andra delen av den här podden.

Jim: Det gör vi. Men tillbaka till transportererna nu...

Carita: Ja, alla de här behoven av resa långt krävde förstås också att man utvecklade system för att kunna övernatta längs vägen. Det här var ju fråga om distansritt, på riktigt.

Jim: Idag finns väl distansritt som en egen ridsportgren, att träna och tävla i?

Carita: Ja det gör det ju. Men förr var distansritterna en ren nödvändighet, som krävde härbärgen med möjlighet till vila och mat

åt både folk och fä. Och så behövde man kunna byta ut hästarna innan de blivit slutkörda.

[Ljud av en häst som gnäggar]

Under 1600-talet kom gästgiverier med skjutsinrättningar på entreprenad i riktigt organiserad form på order av Kronan. De förlades utmed de mer beresta vägarna, som regel 2-3 mil mellan.

Ett av de äldre härbärgena i Jämtland var Medstugan som ligger utmed Skalstuguvägen på väg mot Norge. Under 1700-talet uppgavs det att man hade plats för över 200 hästar där i färdstallarna!

Jim: Wow, 200 hästar?!

Carita: Ja, det låter smått otroligt!

Och när väl staden Östersund anlades av Gustav III, så sent som år 1786, kom den att fungera som en ny knutpunkt mellan Bottenhavet och Atlanten. Inte bara för jämtarna själva, utan även för hälsingar, ångermanlänningar och västerbottningarna på genomresa. Alla måste inhysas någon stans.

Jim: Verkligen. Visst finns det en hel del dokumentation från gästgiverierna hos i våra arkiv?

Carita: Absolut. Det finns en del i länsmans- och landsfiskalsarkiv, alltså polisens föregångare, och så en jättesvit i Landskansliets arkiv. Länsstyrelsens föregångare. Där har vi gästgiveridagböcker och kontrakt från de olika socknarna, från ungefär 1850 och så långt fram som till 1936. De berättar om vilka som rest, mellan vilka ställen, vem

som drev gästgiverierna och villkor och krav på hästhållningen för varje ställe.

I en av dem, från Gästgiveriet i Vemdalen år 1861 kan man läsa ett rätt underhållande vittnesmål om hur det kunde vara att resa på den tiden:

"I mänsklighetens namn uppmanas länsmannen C. F. Lund att egna större omsorg om vägarnas vidmagthållande inom distriktet, ty i annat fall riskera de personer hvilka äro nödsakade att passera vägen emellan Wemdalen och Wiken att mista både armar och ben"

Jim: Det kan inte varit bra när armar och ben ryker! Och kanske var det ännu värre för hästarna än för passagerarna?

Carita: Det var det säkert. Den första järnvägsförbindelsen kom inte förrän 1879 till länet, och vägarna har alltid varit dåliga. Undra på att man måste pusta ut ibland.

I en dagbok från Nilsvallens skjutsstation 1865 finns exempel på hur skjutsarna lades upp. De skulle köra från Nilsvallen till Glissjöberg, Kolsätt och Lillherrdal, på sträckor från 2-3 ½ mil. Antal hästar de höll med per dygn var en som skulle finnas tillhands genast vid tillsägelse, eller två stycken inom en timme och två inom tre timmar. I ett entreprenadkontrakt från Krokombro 1928 har man också utöver de förutbestämda destinationerna skrivit in att "skjuts skall dock även lämnas till annat ställe, dit farbar väg finnes" inom samma avstånd. Och när motorerna och tågen kom fick de ju ändå leva sida vid sida under en lång tid. I nyss nämnda kontrakt från 1928 ser man att gästgivaren Erika Andersson inte bara skulle hålla med en häst, ett åkdon på hjul, och en släde, utan också med "1 st. automobil under tiden juni-september".

Jim: Aha. Ja hästar och bilar gick ju omlott till en början?

Carita: Ja. Och Jim förresten! Hade inte du ett lite roligt citat någonstans ifrån, som sägs komma från den första bilolyckan i Jämtland? Där en häst också var inblandad?

Jim: Jo! Det är alltså från Hammerdals tingslag. Det är alltså den första trafikolyckan i länet där en bil och en hästskjuts är inblandade. Nu krockar de ju inte. De håller ut med vagnen så att de far av vägen för han blir väl rädd. Skomakaren Nyström flyger ur vagnen och bräcker tre revben faktiskt. Då när de som sitter i bilen kommer fram skriker urmakaren *"Ge mig en konjak!"* vilket de gör och sen far de vidare. Det här blir då en rättegång sen. Personerna i bilen antog att han var nöjd medan skomakaren tyckte att det var deras fel.

Carita: Haha. Nyström var pigg nog för en konjak ändå. Undrar hur det gick för de andra inblandade...och hästen. Vet du det Jim?

Jim: Jo, det vet vi. Det gick bra för hästen även fast själva vagnen välte. Den som skadade sig var ju Nyström.

[MUSIK]

Carita: Men åter till motorerna; under andra världskriget tog motoriseringen fart på allvar. Även om motorerna tog över successivt så höll hästarna ställningarna; längre i skogsläna än på andra håll.

Hästen var faktiskt så viktig för de stora skogsbolagen att de på vissa håll började med egen hästavel. Aveln generellt sett var alldeles för liten i skala, inte bara i Norrland utan även i andra skogslän, som Kopparberg och Värmland.

Jim: Det har man ju hört att det var Värmlänningarna som förde in hästarna i skogsnäringen. Vad jag förstått så använde man sig av oxar från början men det var värmlänningarna som började använda häst istället. Detta spred sig ju snabbt inte minst här i Jämtland.

Carita: Ett omnämnt praktexemplar till häst framavlade enligt skogskonstens alla regler var hingsten Fors. Fors jobbade i skogsbruket i Jämtland och var bördig från själva hingstuppfödninganstalten Wången. Och om Fors kan man läsa att:

”Det var en elegant hingst med utmärkt bål. Hård konstitution och viljestyrka utmärkte honom dessutom, vilket kanske främst bestyrktes häromåret, när Fors med timmerlass gick igenom Storsjöns is men simmande bröt sig fram genom isen och räddade sig upp på land.”

Jim: Vilket isbrytare!

Carita: Ja, imponerande helt klart!

Men mot slutet av 50-talet började hästarnas popularitet dala rejält. Samtidigt började man tillsätta utredningar för att se hur hästar kunde hävda sig i konkurrensen med motorer. Bland annat konstaterades att hästarna var mer effektiva än traktorer i transporter på upp till 2-3 kilometer. Och nu ska jag stoltsera med att ha lärt mig ett nytt fackord i den här podden – för *lunning* var hästen bäst!

Jim: Aha! Lunning, ja! Jag minns så väl när jag höll på med det...eller, ja. Du kan ju få berätta för dem som kanske inte minns fullt så mycket av det, vad det innebär?

Carita: Ja. Det är alltså helt enkelt ett sätt att dra fram enstaka stammar eller stockar i skogen. En klassisk bild av skogsbruket, men idag i en sällsynt metod. Och till den var alltså hästarna nästan det enda som dög. Inte bara ekonomiskt, utan också rent fysionomiskt. Enligt uträkningarna var traktorlunning 75-80% dyrare än med hästar!

[GNÄGG]

I arkivet från Wången finns en broschyr som vittnar om de försök som gjorts att göra reklam för nyttan av just Nordsvensken som brukshäst i modernare tider.

Broschyren har den nätta titeln:

"Till alla jordbrukare: Nordsvenska hästen, en presentation utgiven av Föreningen Nordsvenska Hästen, Experimentalfältet".

Där kan man läsa om farhågan att hästen var på väg att bli ett museiföremål, och statistiken talade sitt tydliga språk. Tabellerna visar att antalet hästar i Sverige år 1937 var 633 000, och år 1951 när broschyren förefaller vara tryckt, fanns 410 000 hästar. Antalet traktorer 1937 var 12 000. År 1951 var de 65 000.

Broschyren argumenterar för att återta hästen som nyttodjur:

"Hästens tid är ej ute!". För "havremotorn" ha vi inhemskt drivmedel, så ej för "oljemotorn".

"Havremoppar" brukar man ju kalla hästar. Så sent som 1974-75 när världen drabbades hårt av en global oljekris argumenterades det på liknande sätt för nyttan av hästar i skogsbruket.

Jim: Men det var ju inte alls skogsbruket som från början drev på hästnäringen. Militären var ju långt före på det området. Det har vi inte pratat om...

Carita: Nej, helt rätt. Det var genom militärt material jag först fick upp ögonen för hästar i arkiven, för massor av år sedan. Jag har ett lite roligt minne från just det, under ett av mina första jobb som arkivarie, då jag var på Krigsarkivet i Stockholm. Jag höll på med arkivforskningar i ett ärende och letade efter en soldat i några militära rullor. Och kanske var jag kanske en aning disträ, för när jag slog upp en rulla och skummade bland soldaterna snubblade jag förvånat över en rekryt med *"Stora öron. Snopp. Brun. Rund mage"*.

Jim: Stopp!! Snopp?!

Carita: Eh, ja, alltså på hästar är det detsamma som en vit fläck nertill på hästens mule, vid överläppen liksom.

Jim: Hm...just ja. Så den här snoppen och magen satt alltså inte på en soldat då?

Carita: Eh, nej. Jag hajade ju först till över den lustiga beskrivningen av den stackars soldaten i fråga, innan jag insåg att det faktiskt var en hästrulla jag slagit upp.

Som nykomling i militärt arkivmaterial tyckte jag att det var rätt roligt och intressant att man förde så detaljerade rullor även över hästar. Nästan noggrannare, än manskapet!

[MUSIK]

Jim: Med facit i hand så är det ju som du sa, att hästen spelat en otroligt stor roll, inte minst i det militära. Klart de måste bokföras ordentligt.

Carita: Precis. Hästmönsterrullorna finns i alla beridna grenar av militären. Ibland sitter rullorna ihop med de vanliga manskapsrullorna men ofta har man fört särskilda hästmönsterrullor och av olika slag: Remonteringsrullor (anskaffningsrullor), approberings- och kassationsrullor (godkända och kasserade hästar). Där skrev man ner socken för socken vilka hästar som hade tagits ut i mobilisering, antingen som ridhästar eller draghästar. Där står vem som var hästens ägare, med yrke eller titel, var hästägaren bodde och var hästen eventuellt hade uppställningsplats. Hästen beskrevs i detalj; sto eller vallack, färg och tecken, födelseår, "höjd i meter bakom sadelstället", och när hästen hade besiktigats.

I generalmönstringsrullorna från i Jämtlands hästjägarkår år 1867 kan man läsa: "*Angående Corpsens hästar*" att tretton hästar då hade approberats (godkänts) vid generalmönstringen, tolv hade *kasserats* såsom:

"Oduelige till vidare krigstjenst, 1 var lofligt drägtig å roten, hvarjemte 2 hemmans stoo vakanta att ersätta".

Jim: Och hade man hästar så måste man ju också ha folk som kunde sköta dem?

Carita: Ja. Bland de militära titlarna finns utöver själva hästjägarna särskilt manskap för hingsthållning och "skvadrons hästläkare", när veterinäryrket ännu var i sin linda. Hästarna for ju ofta illa i den här branschen. Generalmönsterrullorna listar även utrangerade hästar

som bland annat *"casseras, för stupighet och stelhet, t.ex. som följd af cronisk reumatism"*.

Jim: Kallt, fuktigt och en fet gubbe på ryggen. Undra på...

Carita: [skrattar] Ja. De var helt klart en utsatt yrkeskår...

I generalmönsterrullorna för hästarna står också noga antecknat vilken soldat som hade vilken eller vilka hästar. Bland officerarna i *Lif-skvadron av no. 8 Kongl. Jemtlands hästjägare Corps år 1867*, nämns ryttmästare J. Cederström med sina tre tjänstehästar. Däribland ett fyraårigt sto, som beskrivs som "fox med stjern och snopp".

Men, symptomatiskt nog finns däremot aldrig några namn på hästarna i de militära rullorna. De är liksom avpersonifierade, ännu mer än soldaterna, som åtminstone hade soldatnamn på den tiden.

Jim: Aha, för att hästarna var förbrukningsmaterial för dem?

Carita: Troligen. Men opraktiskt ändå tycker jag. Det kan ju finnas många fuxar med stjärna i pannan att välja bland. Vilken var vems liksom, säger jag, som tycker hästar kan vara väldigt lika varandra...

Jim: Men, det här innebär då att kan man liksom inte kan hästsläktforska i de militära hästrullorna, eller hämta inspiration där om man har namntorka till sitt föl?

Carita: Nej, tyvärr inte. Men det kan man verkligen göra på andra ställen! I arkiven från dem som varit inblandade i avel finns en uppsjö av sådant material. I Wångens arkiv till exempel finns listor över

hästar som inköpsnämnden föreslogs välja ut som ”mödrar för framtida Wången-hingstar”.

Hästnamn är ju ofta rätt fantasifulla så det kan vara underhållande läsning. Eller vad sägs om Lesjöstjerna, Löja, Komma, Svala II, Snälla och Dorma (som för övrigt betyder svimma av på jämtska) på ston. Och på hingstarna: Brask-Modig, Bringel, Solid, Rolf, Borsk, Geir, Veikebalder, Gemol och Holzbrun.

Jim: Mycket norskklingande namn där hör man.

Carita: Ja. Och när Wångens egen avel väl var igång gav man alla hästar i samma årskull namn som började på samma bokstav. I listorna från hingstbedömningarna årsklass 1959 hittar vi t ex hingstarna Kagge, Kloster och Kabel.

Varje utställd häst finns också fotograferad i katalogerna, och förutom ursprung och hemvist så anger man färg, ja till och med mått på hästen, och hur mycket den vägde. I årsklass 1958 finns faktiskt hingsten *Jim* med. Han vägde 567 kg.

Jim: Jag tycker att det var ett ypperligt namnval på den lilla pällen!

Carita: Javisst!

Jim: Utmärkt. Det blev ett litet stickspår där, om hästnamn.

[MUSIK]

Carita: Ja. Om vi återgår till det här med militärens påverkan på hästuppfödningen så höll också den liksom skogsbruket i sig långt fram i tid. I Wångens arkiv har vi brevkoncept till Kungen. De är

skrivna i samband med första världskriget. Det är en bunt maskinskrivna dokument rörande en utredning om hästmaterialet för arméns behov, och då särskilt draghästar till artilleriet. Draghästarna utgjorde nämligen 80 % av hästantalet, medan övriga 20 % bestod av ridhästar. Upplands artilleriregemente t.ex. hade enligt uppgift i sin mobilisering vid första världskriget 1188 draghästar!

Jim: Oj...det var många!

Carita: Ja. Ridhästarna var 390 stycken. Där lite hemskt att prata om hästar som krigsmateriel, men det går ju inte att komma ifrån att de använts så och att det fått en avsevärd påverkan på vilka hästar som på sikt avlats fram. Under första världskriget svängde man nämligen i synen på hästarna, från att ha föredragit varmblood för både ritt och drag, till att man successivt i länder som Tyskland, England och Frankrike märkte att kallbloden var bättre i många stridssyften.

Jim: Aha. Och det är klart, att draghästar till kanoner och packvagnar måste var oerhört starka och sega. Och samtidigt lättlärd och lugna i temperamentet. Som kallblood alltså...

Carita: Ja precis: *"En användning av dylika mindervärdiga hästar skulle bli till men för övningarnas rationella bedrivande"* skrev man apropå förekomsten av varmblood i armén under första världskriget.

Där noteras också att *"i detta sammanhang kan det vara av intresse att omnämna, att i Tyskland under kriget uttalats den uppfattningen att vid inkallandet av de äldre årsklasserna vid kavalleriet de yngre ryttarna krävt en grövre häst än den varmbloodiga hästen i allmänhet."*

Jim: Haha, så vad de säger är att de äldre kaptenerna blivit feta, och därför behövde starkare hästar?

Carita: Haha, ja något i den vägen [skrattar]. Resonemangen mynnade för Sveriges del ut i att den större norrlandshästen som man tyckte var bäst för både ritt och som draghäst. Den hade rätt längd på ryggen och lagom svank för båda syftena. Och, för att få fram tillräckligt med hästar fick man ju lov att börja avla fram dem.

Det startades upp flera aktiebolag som fick statsunderstöd under Kungliga stuteriöverstyrelsens kontroll, för att skydda och utveckla den rätta norrländska hästtypen.

Jim: Det behövdes sådana stora insatser alltså?

Carita: Ja, man hade sedan tidigare använt sig främst av ardennerhästar och korsningar med dem för de här tunga ändamålen, men det visade sig att Ardennern var för osmidig. Inte minst här i Sverige, där vi behövde mer terränggående hästar. Ardennern lämpade sig mer för landsvägskörning.

Det står i utredningen också att man går ner på lokalnivå i tillpassningen av hästarna. Den sjätte arméfördelningen behövde ta hänsyn till det norrländska landskapets *"kuperade terrängförhållanden och kärrmarker"*. Då passade den hästtyp *"som ofta finnes bland de från Vångens hingstuppfoädningsanstalt"*.

Man konstaterade också att:

"Någon svårighet att i nämnda landskap med sitt utpräglade intresse för nordsvensk hästavel få till stånd en hästavelsledning för mer allmänt uppfödande av hästar av förberörda typ kan säkerligen icke förefinnas".

Men, söderut, från Hälsingland och Dalarna och neråt hela vägen till Skåne använde man sig enligt uppgift hellre av den nära besläktade Hälsingehästen, då Nordsvensken kunde vara lite svår att aklimatisera till varmare breddgrader.

Jim: Jag tycker vi ska prata lite mer om den här Per Olof Åsbo, vi nämnde i inledningen.

Carita: Javisst Han var ju väldigt engagerad i det här med avel och den nordsvenska hästen. Vi har alltså hans efterlämnade arkiv hos oss, och han är den största enskilda arkivbildaren vi har i hästväg. Per-Olof är en intressant figur, en riktig hästkarl som dyker upp i de flesta andra hästrelaterade arkiv vi har också.

Han föddes 1908 och växte upp som femte generationen ägare av en gård som han tog över 1934. På gården bedrevs jordbruk, och Per Olof hade utöver det helt surrealistiska horder av offentliga och kommunala uppdrag, inte minst kopplat till hästar. Han var bland annat ordförande i Ås och Rödöns hästavelsförening, länets ledamot i hästpremieringsnämnden, fullmäktige i Föreningen Nordsvenska hästen, revisor i Jämtlands travsällskap, ledamot i styrelsen för Jämtlands hästavelsföreningars samarbetsnämnd, för att nämna en bråkdel. Han var lite hyperaktiv kanske?

Jim: Olle hann tydligen hålla ordning på sina papper också. I arkivet finns 104 volymer (arkivboxar) innehållande handlingar rörande hästar enbart!

Carita: Precis. I hans arkiv finns också material som handlar om hingstuppfödningssanstalten Wången, vars verksamhet han var inblandad i.

Jim: Men, nu gott folk får vi sätta er på halster lite till del två av den här podden om hästkrafter, för nu har vi nått vägs ände i det här avsnittet.

Carita: Oj, ja då får vi fortsätta i nästa del. Då pratar vi mer om Wångens hingstuppfödninganstalt och allt om annat smått och gott, som avel och isracing med häst. Och om nordsvensken blir det en hel del faktiskt.

Jim: Spännande. Visst pratar vi hästhälsa också, eller hur?

Carita: Just ja! Om hur man botade kvarka på 1700-talet till exempel...det vill säga med salpeter och krut!

Jim: Ett trix som av okänd anledning verkar ha fallit i glömska bland veterinärerna idag...

Carita: [Skrattar] Märkligt...

Jim: Men, dåså, Carita. Tack för idag! Och Kära lyssnare inte minst – tack för att ni varit med oss. Missa nu inte del två av hästpodden Hästkrafter!

[MUSIK]

